

УДК 330.34:336.02

DOI:10.32680/2409-9260-2022-7-296-12-16

НАПРЯМКИ ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ: ТОЧКИ ЗРОСТАННЯ

Баранова В. Г., доктор економічних наук, професор, професор кафедри фінансового менеджменту та фондового ринку, Одеський національний економічний університет, м. Одеса, Україна
e-mail: vgbaranova58@gmail.com
ORCID:0000-0002-1724-957X

***Анотація.** Мета статті – на основі опрацювання статистичної інформації та наукових публікацій визначити основні точки зростання, відновлення економіки на прикладі Одеського регіону. Такими точками зростання пропонується вважати функціонування спеціальних економічних зон (СЕЗ). Кліматичні, технологічні, технічні, наукові та інші складові дозволяють саме в Одеському регіоні використати цей інструмент найбільш ефективно. Основними методами дослідження стали метод наукової абстракції, узагальнення, дедукції та індукції, історичний метод, що створює науковий базис для обґрунтування тих чи інших заходів щодо впровадження спеціальних економічних зон. Запропоновано впровадження спеціальних економічних зон на територіях портів, зон рекреації, застосування ідеології СЕЗ до суб'єктів підприємництва харчової промисловості, мікротериторії з впровадженням принципу «Дружнього відношення до оточуючого (зеленого) середовища». Визначено напрями зміни законодавства України при впровадженні СЕЗ. Практичне значення підходів, що пропонуються, полягає у визначенні орієнтирів повоєнного відродження економіки як регіону, так і країни.*

***Ключові слова:** спеціальні економічні зони, точки зростання, мікротериторії, законодавство, інтеграція.*

DIRECTIONS OF RECOVERY THE ECONOMY OF THE REGIONS OF UKRAINE: POINTS OF GROWTH

Baranova Victoria, Dr. of Sc. (Economics), Professor, Professor Department of Financial Management and Stock Market, Odessa National Economic University, m. Odessa, Ukraine
e-mail: vgbaranova58@gmail.com
ORCID:0000-0002-1724-957X

***Abstract.** The purpose of the article is to determine the points of growth and recovery of the economy on the basis of statistical information and scientific publications based on the example of the Odesa region. It is proposed to consider the functioning of special economic zones (SEZ) as such points of growth. Climatic, technological, technical, scientific, etc. components make it possible to use this tool most effectively in the Odesa region. The main research methods were the method of scientific abstraction, generalization, deduction and induction, the historical method, which creates a scientific basis for justifying certain measures regarding the introduction of special economic zones. The introduction of special economic zones in the territories of ports, recreation areas, the application of the SEZ ideology to subjects of food industry entrepreneurship, micro-territories with the implementation of the principle of "Friendly attitude to the surrounding (green) environment" is proposed. The directions of changes in the legislation of Ukraine during the implementation of the SEZ have been determined. The practical significance of the proposed approaches lies in determining the benchmarks for post-war economic revival of the economy of both the region and the country.*

***Keywords:** special economic zones, growth points, micro-territories, legislation, integration.*

JEL Classification: F360, H300, K300, O180.

Постановка проблеми. Несприятливі події останнього часу негативно вплинули на економічний стан усіх країн світу. На думку більшості вчених, причинами такого положення є прорахунки у стратегії інвестицій у зелену економіку, коли не були забезпечені засоби акумуляції енергії та альтернативні джерела енергії. Зауважимо, що повальна відмова від традиційних джерел отримання енергії без наукових обґрунтувань та використання досягнень НТП мала здебільшого характер кампанії. Наступним несприятливим чинником є грошова емісія з метою підтримки виробників, якої вони потребували внаслідок гальмування і скорочення виробництва заходами з локдаунів, та підтримки пересічних громадян для збереження рівня їхнього життя в цих умовах. Наприклад, у США у 2020 р. було виплачено матеріальну допомогу кожному громадянину у розмірі \$1800, а у 2021 р. – \$1400. Рівень інфляції становив у США у 2021 р. 5%, (найвищий за останні 30 років), індекс споживчих цін в Євросоюзі у 2022 р. станом на 1.07.2022 – 8,6 % [1, 2].

Ще один з чинників – це руйнування логістичних ланцюжків внаслідок пандемії

COVID-19, яке призвело до падіння темпів економічного розвитку, до падіння рівня життя населення всього світу, до технологічної інфляції. Як повідомляє ІнстаФорекс, зниження темпів зростання зайнятості, статистика з ділової активності та ринку нерухомості, що розчаровує, є вагомим доказом зниження ВВП США.

Водночас Європейська комісія знизилася прогноз зростання ВВП Єврозони на 2022 р. до 2,7% та вважає, що інфляція в Єврозоні розженеться до 6,1% у 2022 р. з досягненням піку приблизно у другому кварталі. У 2023 р. споживчі ціни зростуть на 2,7%, тобто залишаться вище таргету в 2%, встановленого Європейським центробанком [3]. Про зниження ділової активності свідчить і динаміка індексу Доу-Джонса. Так, відбулося падіння даного індексу з 34049,46 на 25.04.2022 до 31173,84 на 11.07.2022 [4]. Такі негативні процеси спонукають до вживання екстрених антикризових засобів, а загальна світова економічна ситуація може характеризуватися наступним: впровадженням консервативної політики; економічним песимізмом; економічною орієнтацією на азійські ринки; зростанням рівня промислової інфляції; перетоком капіталу у ВПК тощо.

Критичною точкою у світовій економіці є воєнні дії на території України, руйнування її економіки. За останніми оцінками МВФ, що базуються на досвіді інших воєнних конфліктів, ВВП України за підсумками 2022 року може впасти на 35-50%, урядові прогнози ще песимістичніші. За попередніми оцінками, станом на 11 квітня 2022 р. загальна сума збитків внаслідок руйнування саме інфраструктурних об'єктів оцінювалася щонайменше у \$80,4 млрд. [5]. За підрахунками ООН, з початку конфлікту виїхали з України 4,3 млн. осіб, ще 7,1 млн. вважаються внутрішньо переміщеними особами. Масштаби проблем у промисловості та в економіці загалом вже величезні, однак у підсумку вони напряду залежатимуть від тривалості гарячої фази бойових дій та охопленої ними території.

Вся сукупність чинників, у тому числі й латентних, створила економічну кризу, з якої вихід можливий тільки на новітніх засадах розбудови економіки. Водночас відбуваються події, які визначають стратегічний напрям розвитку світової економіки – це процеси подальшої інтеграції. Успішність такої інтеграції значною мірою залежить від створення у кожній економіці точок зростання, у тому числі у процесі повоєнного відродження економіки України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Слід зазначити, що питанням відновлення економіки України останнім часом присвячено чимало публікацій. Це й прогностичні висновки таких поважних фінансових інституцій як МВФ, ООН, публіцистичні статті та дослідження у періодичних виданнях [6, 7, 8], дослідження чинників падіння української економіки та напрямків її відродження [9].

Відокремлення невирішених раніше частин загальної проблеми. У більшості досліджень автори бачать відродження економіки в контексті або зарубіжного досвіду, який, до речі, не витримує сучасних викликів, або в контексті вагової централізації та концентрації фінансових ресурсів, що, на наш погляд, не призведе до перебудови та зростання економіки країни. Неприйнятним є також спирання на можливість отримання дешевих кредитів з урахуванням глобальної економічної кризи. Зустрічаються й публікації зі створення СЕЗ (спеціальних економічних зон), але у більшості випадків вони мають оглядовий характер та не враховують сучасні зміни у економічному середовищі.

Мета дослідження. Мета статті – на основі опрацювання статистичної інформації та наукових публікацій визначити основні точки зростання, відновлення економіки на прикладі Одеського регіону.

Основний матеріал. Розробки у напрямі повоєнного відродження економіки, проведені Українським інститутом майбутнього, визначають наступні напрями (наводимо деякі з них) [10]:

– створений у перехідний період режим «договорів із великим бізнесом» має бути законодавчо оформлений. Держава підтримує великий бізнес. А той, своєю чергою, дистанціюється від безпосередньої участі у політиці. Але чи можемо ми констатувати, що великий бізнес буде працювати? Адже більшість промислових гігантів – зруйновано, а історичний досвід свідчить, що відродження великого бізнесу стає можливим на початковому етапі тільки за участю держави, та/або з приходом іноземного інвестора. Чи справді великий бізнес не буде втручатися у політику у цьому випадку? Основою відродження все ж таки стає середній та малий бізнес.

– Максимальна лібералізація економіки, стимулювання малого та середнього бізнесу. Створення особливих умов приходу технологічних інвесторів. Такий напрям передбачає докорінну перебудову податкової системи. І чи готова влада віддати такий потужний

фінансовий інструмент, як податки? Скільки часу та зусиль це потребує в умовах широкомасштабного руйнування економіки?

Отже, напрацьовані рекомендації мають переважно адміністративний характер, базуються на принципах суттєвої централізації, коли додатково створені інституції керуватимуть економікою. Не можна повною мірою погодитись і з напрямками державного фінансування, які у майбутньому знищать перспективи розвитку економіки України. Без сумніву, роль держави у розбудові економіки України значна, але ми знову стикаємось з адміністративним управлінням, а не з державно-ринковим регулюванням.

У представлених напрацюваннях також зовсім не приділено уваги розвитку регіонів, самоврядуванню (є необґрунтовані рекомендації щодо «примусової приватизації» з вилученням об'єкту приватизації у разі відсутності його експлуатації власником).

Вважаємо, що більшість запропонованих заходів мають значну корупційну складову, орієнтуються на центральні органи влади у перерозподільних процесах, на концентрацію та перерозподіл грошових ресурсів на найвищому рівні.

Є й рекомендації, які суперечать доведеним науковим висновкам, зокрема, пропонується реформування системи фінансово-бюджетного забезпечення науково-освітньої сфери. Передусім це стосується переведення наукових установ, зокрема інститутів НАН України та галузевих академій (НААН, АМН тощо), виключно на проектне фінансування, а також різкого скорочення бюджетного фінансування для закладів вищої освіти [11]. Реалізація такого напрямку зведе країну на рівень третьосортної економіки, адже тільки наука та освіта стають фундаментом економічного зростання.

Враховуючи проведені опрацювання публіцистичних, статистичних та наукових публікацій, вважаємо за доцільне надати власне бачення процесу повоєнного розвитку економіки на прикладі Одеського регіону (окремі аспекти).

1. З метою розвитку регіону пропонується використовувати фінансовий механізм, який реалізує концепцію спеціальних економічних зон (використання фінансових важелів). Так, відновлення експорту основних товарів на тлі високих світових цін – зерна, руди та металу стає ефективним, коли такий експорт здійснюється в умовах порто-франко. Саме Одеський регіон з його шляхами, портами, розвинутою інфраструктурою, певним історичним досвідом може стати флагманом процесу експорту-імпорту. Одеський регіон налічує 7 портів (порти Одеса, Південний, Чорноморськ, Рені, Кілія, Ізмаїл, Білгород-Дністровський), у яких вже побудована портова інфраструктура, є фахівці тощо. Разом з тим, більшість з портів майже не функціонує внаслідок минулої помилкової економічної політики. Використання концепції порто-франко дозволить концентрувати значні фінансові ресурси у регіоні, тим самим створити базу для його подальшого розвитку та у майбутньому наповнити державний бюджет. Зауважимо, що на відміну від існуючих підходів, коли пропонується створення СЕЗ на достатньо великій території, ми пропонуємо створення СЕЗ не за територіальним принципом, а за технологічним. Тобто не всі СПД, які знаходяться на території СЕЗ, мають право на відповідний режим. Режим порто-франко є привабливим з погляду створення спільних підприємств, такий режим притягує інвестиції і не тільки іноземні (що, до речі, прописано у законодавстві), а що важливіше – вітчизняні, створює умови для більш легкої інтеграції у міжнародні економічні відносини.

2. Розбудова харчової галузі стає одним з ефективних напрямів розвитку Одеського регіону, враховуючи значні переробні потужності, шляхи доставки первинної харчової сировини, м'які кліматичні умови, попит та можливості експорту продукції харчової галузі (продукції зі значною часткою доданої вартості). Розвиток харчової галузі тоді буде давати прибуток, якщо буде спиратися на систему пільг та преференцій. Створення таких СЕЗ має відбуватися за принципом технологій (технологічних ланцюжків), а не територій. Наявність режиму СЕЗ не буде потребувати щомісячних виплат населенню для підтримки життєвого рівня (це відбувається зараз), буде сприяти зайнятості, розбудові суміжних галузей. Впровадження системи мікро-зон (спеціальних економічних зон) стимулюватиме притік інвестицій як внутрішніх, так і зовнішніх.

3. Введення гнучкої системи пільг, зокрема у межах СЕЗ (зауважимо, що така система має розроблятися для кожної зони з урахуванням специфіки та особливостей СЕЗ). Необхідним є введення при розрахунках прожиткового мінімуму показника паритету споживчих цін з найближчими сусідами, диференційовано-прогресивної системи ПДФО, змін механізмів пенсійного страхування, що буде сприяти накопиченню коштів, зменшенню ризиків стрибкоподібної інфляції, забюрократизованості процесів та корупції.

4. Слід зазначити, що застосування СЕЗ не повинно обмежуватися лише зоною портів

(експортно-імпортна складова). Можливим є використання мікро-СЕЗ для впорядкування та розвитку мікротериторій у межах населених пунктів. Сучасний мегаполіс (грумада) – це не тільки багатоквартирні квартали, але й місце зеленої зони, спорту, зони екологічного комфорту. Огляд території будівель у мікрорайонах м. Одеси свідчить, що вони для повноцінного життя некомфортні: критично мало зелених зон, недостатньо дитячих міні майданчиків, міні майданчиків для безкоштовного тренування, зон паркування, існують райони (Райдужний), де з великими труднощами роз'їжджаються автомобілі. Натомість у місті надзвичайно багато «наливайок». Тому при розбудові, реконструкції тощо має бути впроваджений принцип «Дружнього відношення до оточуючого (зеленого) середовища». Стосовно мікро-житлових зон пропонується використання системи преференцій та регуляторів на рівні ОСББ, що надасть можливість благоустрою зон ОСББ без залучення коштів місцевих громад.

5. Одеський регіон – це потужний осередок рекреації. Наявність функціонуючих оздоровчих закладів на базі грязьових джерел (Куяльник, Сергіївка, Лебедівка, санаторії Одеси, бази відпочинку на морі тощо), побудованої інфраструктури, фахівців мають значний потенціал для зростання в цілому економіки регіону. Але для їх нормального функціонування необхідні суттєві інвестиції. Джерелом таких інвестицій можуть бути пільги та преференції, які надаються в межах СЕЗ.

Впровадження будь-якого напряму потребує аналізу та переробки законодавчої бази, яка не відповідає як сучасним, так і майбутнім умовам господарювання. Наприклад, низка норм чинного Закону України N 2673-ХІІ «Про загальні засади створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон» від 13 жовтня 1992 року [12] потребує доопрацювання. Вкажемо на деякі з них.

Зокрема, необхідним є доповнення мети створення СЕЗ (доповнити словами «залучення вітчизняних інвестицій»); потребує переробки ст. 5 з урахуванням процесів децентралізації, а також всіх статей закону щодо права регулювання діяльності СПД СЕЗ; необхідним є зняття вимоги щодо кордонів СЕЗ (ст. 6 п.в), адже не завжди можна територіально об'єднати об'єкти СЕЗ; потребує розширення перелік учасників СЕЗ (ст. 9 п.б) тощо. Законодавством передбачено введення окремого закону для кожної зони, що є, на наш погляд, зайвим в умовах широкомасштабного застосування принципів СЕЗ. Так, для значних територій така вимога є цілком доречною, але при впровадженні мікрозон – зайвою. Тому необхідна розробка законодавчого забезпечення з урахуванням специфіки СЕЗ.

Висновки. Зауважимо, що саме СЕЗ в умовах відродження економіки стають тим містком, який об'єднує українську економіку та економіки інших країн, забезпечує активний рух товарів, грошових потоків.

Безумовно, запропоновані напрями потребують додаткового дослідження та опрацювання, але вважаємо, що саме СЕЗ стануть точками зростання в українській економіці.

Список літератури

1. Money Stock Measures - H.6 Release // The Federal Reserve. URL: <https://www.federalreserve.gov/releases/h6/> (дата звернення: 12.07.2022).
2. Eurozone Consumer Price Index (CPI) YoY // Investing.com. URL: <https://www.investing.com/economic-calendar/cpi-68> (дата звернення: 12.07.2022).
3. Аналітичні огляди ФОРЕКС. URL: https://www.instaforex.com/ua/forex_analysis/311012 (дата звернення: 12.07.2022).
4. Индекс Доу-Джонса (Dow Jones) [2022] – Минфин. URL: <https://index.minfin.com.ua> > (дата звернення: 12.07.2022).
5. За тиждень збитки, нанесені в ході війни інфраструктурі. URL: <https://kse.ua/ua/about-the-school/news/za-tizhden-zbitki-naneseni-v-hodi-viyni-infrastrukturi-ukrayini-zrosli-shhonaumenshe-na-8-3-mlrd/> (дата звернення: 12.07.2022).
6. Восстановление Украины после войны: кто, как и за чьи ... URL: <https://www.epravda.com.ua> (дата звернення: 10.07.2022).
7. Як нам відбудувати Україну. Успішні світові кейси ... URL: <https://www.ukrinform.ua> > (дата звернення: 10.07.2022).
8. 8. Дослідження «Повоєнне відновлення економіки України. URL: <https://cpd.com.ua> > vidnovle. (дата звернення: 10.07.2022).
9. Кіндзерський Ю. Повоєнне відновлення промисловості України: виклики та особливості

політики. URL: <https://www.econa.org.ua> > view (дата звернення: 10.07.2022).

9. 10. Україна 2022. Як не втратити свій шанс стати сильною ... URL: <https://uifuture.org> > україна. (дата звернення: 10.07.2022).

11. Борщевський В. Економіка війни та повоєнний економічний розвиток України. URL: <https://www.prostir.ua> (дата звернення: 10.07.2022).

12. Закон України N 2673-XII «Про загальні засади створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон» від 13 жовтня 1992 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> > (дата звернення 14.07.2022).

References

1. Money Stock Measures - H.6 Release. The Federal Reserve. Retrieved from <https://www.federalreserve.gov/releases/h6/>

2. Eurozone Consumer Price Index (CPI) YoY. Investing.com. Retrieved from <https://www.investing.com/economic-calendar/cpi-68>

3. Analizychni oghljady FOREKS (2022). Retrieved from https://www.instaforex.com/ua/forex_analysis/311012 [In Ukrainian].

4. Yndeks Dou-Dzhonsa (Dow Jones) (2022) – Mynfyn. Retrieved from <https://index.minfin.com.ua> > [In Ukrainian].

5. Za tyzhdenj zbytky, naneseni v khodi vijny infrastrukturi.(2022) Retrieved from <https://kse.ua/ua/about-the-school/news/za-tizhden-zbitki-naneseni-v-hodi-viyni-infrastrukturi-ukrayini-zrosli-shhonaymenshe-na-8-3-mlrd/> [In Ukrainian].

6. Vosstanovlenye Ukraynu posle vojny: kto, kak y za chjy ..(2022). Retrieved from <https://www.epravda.com.ua> [In Ukrainian].

7. Jak nam vidbuduvaty Ukrajinu. Uspishni svitovi kejsy ...(2022). Retrieved from <https://www.ukrinform.ua> > [In Ukrainian].

8. Doslidzhennja «Povojenne vidnovlennja ekonomiky Ukrajinj(2022). Retrieved from <https://cpd.com.ua> > vidnovle [In Ukrainian].

9. Kindzerskij Ju.Povojenne vidnovlennja promyslovosti Ukrajinj: vyklyky ta osoblyvosti polityky (2022). Retrieved from <https://www.econa.org.ua> > view [In Ukrainian].

10. Ukrajin 2022. Jak ne vtratyty svij shans staty syljnoju .(2022). Retrieved from <https://uifuture.org> > ukrayina. [In Ukrainian].

11. Borshhevsjkij V. Ekonomika vijny ta povojennyj ekonomichnyj rozvytok Ukrajinj.(2022). Retrieved from <https://www.prostir.ua> [In Ukrainian].

12. Zakon Ukrajinj N 2673-XII «Pro zaghaljni zasady stvorennja i funkcionuvannja specialjnykh (viljnykh) ekonomichnykh zon» vid 13 zhovtnja 1992 roku /(1992). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua> > [In Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 10.08.2022

Прийнята до публікації 11.08.2022